

Rebut: 4/IX/2013
 Acceptat: 10/X/2013

AL VOLTANT DELS *EXEMPLA PER SERMONS* (MS. 61 DE LA BIBLIOTECA UNIVERSITÀRIA DE BARCELONA). PRIMER ACOSTAMENT [2/2]*

Josep-A. YSERN I LAGARDA
 Universidad Nacional de Educación a Distancia

*Nota prèvia: Segona part (i final) de l'article homònim publicat
 en aquesta mateixa revista, en el número XXXVIII (2016), p. 129-166.*

[f. 29v] De una monja.

- [11 / ff. 29v-30v] Rafereix lo pare S. Joan Andrea, autor gravíssim de sant Domingo, que agué en certa religió una monja anomenada Beatrís, la qual avie arribat a gran perfecció, sent lo exemple de totes y, specialment, en la devoció de nostra Senyora. Avia-la dota-
 10 da Déu de admira[bl]e¹ hermosura y, entre totes, del més lindo² tall. No y avia³ dia que las monges no alabassen⁴ a Déu de veure que, sobre la hermosura y singular gràcia que Déu li avie donat, anyadie estar casi sempre de rodillas,⁵ saludant ab molta ternura⁶ les imatges que avie per lo convent de nostra Senyora.
- 15 Vehent lo dimoni lo molt que se esmerave en servir a [la] gran reyna dels àngells, tractà de fer-li guerra. Un dia, a ocasió de traure uns ramus⁷ [/30r] per a alinyar⁸ los altars, la vegué un capellà, acostà's a la porta y li digué lo bé que li avie paregut. Ella, sens atendre quant poch à menester Satanàs per a introduir-se a nostra perdició, admití lo agasayo,⁹

* Aquest treball s'integra en els projectes FFI2013-45931-P, «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa (v)», i FFI2015-63877-P, «Los *exempla* latinos medievales conservados en España».

1. admira[bl]e: mot afectat per un desperfecte del paper.
2. lindo: entengueu «bell».
3. avia: amb la «-a» sobrescrita.
4. alabassen: sobreescrit sobre un mot ratllat.
5. de rodillas: enteneu «de genollons», «agenollada».
6. ternura: entengueu «tendresa».
7. ramus: entengueu «rams».
8. alinyar: entengueu «agençar», «endreçar».
9. admití lo agasayo: entengueu «admeté la lloança, l'afalac».

corresponent-li ab alg[un]a¹⁰ estimació. De una en altra rahó, se passà¹¹ a quedar los dos de tal manera prendats y de pendre resolució, de aquí pochs dies, a dexar lo convent y exirse de allí, que ab facilitat o pogué fer per tenir las claus de la porteria, a la qual,¹² per sa gran virtut y santidat, avien fiat la guarda del convent. A l'eixir-se la apassionada, y totalment cega ab tal inclinació, digué a una imatge de nostra Senyora: «Aquí queden les claus, a vós les encomano!» Y dexà-les sobre un altar.

Anà-sse'n¹³ ab lo capellà per lo món y, passats¹⁴ més de 15 anys ab lo torpe vici de la sensualitat, un dia, tingué una inspiració ab què, allà dins son cor, se deige «És possible que jo só aquella¹⁵ que tant venerada estava, la virtuosa? só jo, per ventura, la que tantes devocions y exercicis tenie en honra de nostra senyora Maria? Que ayja parat en ramera la que tenie tantes hores de oració!» Fonc tant aficàs¹⁶ aquesta raprensió interior que, dexant la companya del capellà, tractà de tornar-se'n al convent, però la vergonya no li donave lloch per parèixer-li que, ademàs¹⁷ del castich que li avien de donar, seria intolerable [lo] corriment que entre ses germanes avie de tenir.¹⁸ [/30v]

Ascercà's¹⁹ un dia dissimuladament a la porteria del convent y preguntà a una monja que donave uns ramos per la porteria si avie conegut a sor Beatrís. Respongué-li: «Com si la é coneguda! Ab tal senyal²⁰ que à complit mol bé ab lo càrrech y officí de portera que jo ara tinch!» Quant ella oy assò, se volgué retirar, però la que f[e]lige²¹ de portera li digué: «Eya,²² filla, sabràs que, quant me vas dexar les claus, jo, com a mare de misericòrdia, la vas²³ tenir de tu y tot aquest temps é fet quan[t] en la religió agueses tu fet sens que monja alguna ayge²⁴ conegut la tua ausència. Torna y queda avisada y tu mateixa aplica't la penitència que tos graves pecats mereyxen!» Dit assò, desaparegué la verge Maria y quedà ella vestida de monja, com les demés. Agraïda Beatrís a tan gran, singular favor, se donà molt de veres a la penitència, prenent²⁵ cada dia dos²⁶ dixiplinas y portant

10. alg[un]a: mot afectat per un desperfecte del paper.

11. passà: ms. «possà».

12. a la qual: construcció de relatiu que no queda bé en aquest context. Tradueix un altre relatiu del text castellà —«a quien»—, on sí fa sentit perquè té un antecedent clar, perdut en la traducció catalana: «que lo pudo con facilidad lograr por ser la que tenía las llaves de la portería, a quien, por su gran virtud y santidad le habían dado la custodia» (*AñoVg.*, vol. I, p. 177).

13. anà-sse'n: ms. «anossen».

14. passats: ms. «possats».

15. que ... aquella: entengueu «que jo sigui aquella».

16. aficàs: entengueu «eficaç».

17. ademàs: entengueu «a més de», «ultra».

18. seria ... tenir: *AñoVg.*, vol. I, p. 177: «sería intolerable la erubecencia y corrimiento que entre sus hermanas avia de tener».

19. Ascercà's: ms. «ascercós». Entengueu: «s'acostà», «s'apropà». *AñoVg.* (vol. I, p. 177): «Llegose».

20. Ab tal senyal: *AñoVg.* (vol. I, p. 177): «Por señas». La monja interpeHada, per fer veure que sí ha conegut sor Beatriu, n'esmenta la característica més rellevant —el «senyal» o les «señas».

21. f[e]lige: mot afectat per paràsits.

22. Eya: Interjecció. *AñoVg.* (vol. I, p. 177): «Ea».

23. vas: entengueu «vaig».

24. ayge: entengueu «hagi».

25. prenent: al ms. segueix un mot eliminat pel copista mateix.

26. dos: mot afectat per un desperfecte del paper.

aspres²⁷ cilicis sens que mai se li queige²⁸ de la boca: «Beneyta sie la mare de pietat, que ningú com jo les té rebudes.»²⁹

Nunca mentras³⁰ visqué se sabé lo cas, fins que després o revellà son confessor, ab lo permís que ella li avie donat.

5

[f. 31r] Lorito.³¹

[12 / ff. 31r-31v] Se refereix en la primera part de *Año virgíneo* que se trobabe captiu, an poder de turchs, un sacerdot de nació dàlmata, lo qual ere molt sensill y molt sant. Los turchs li instaven per a que renegàs, offerian-li moltes dàdives y, si no o feiga, graves
10 tormens. A tot se resistia com a valent soldat de Jesucrist, sens respondre altra cosa que «Daré mil vegades la vida per mon pare Jesús y mi ma[re] Ma[ria]!³²»

Enfadaren-se un dia los turchs de oyr-le³³ repetir tant los noms de «Jesús» y «Maria» y li preguntaren per què los anomenave tantes vegades. Respongué'ls perquè los tenia estampats en ses entrañes. Indignats de oyr assò, li digueren que les y quitarien si no
15 ren[e]gave³⁴ de ells. Y ven-lo³⁵ que no feyge³⁶ cas, arremeteren-s-a³⁷ ell y, [a]b³⁸ un gani-
vet, li obriren lo pit, començan-li a traure³⁹ les entrañes. En aquest temps, invocà a nostra senyora de Lorito, dién-li: «Mare mia de mon cor y de mis⁴⁰ entranyes, ja veheu com me les quiten! No permetau, Senyora, que jo mora sens visitar a vostra santa casa, que y aniria de rodilles ab gran gust!» Acabaren de traure-li las entrañes y burla[n]-se⁴¹ del pobre
20 sacerdot, les y posaren en les mans, dién-li: «Aquí tens las entrañes! Vés ab elles ahon dius, que tots te donem⁴² licència!» Cas rar!⁴³ Ab les entrañes en les mans, se isqué de

27. aspres: ms. «as pares». *AñoVg.* (vol. I, p. 177): «ásperos». Segueix, en el ms., un mot ratllat, probablement «ab».

28. queige: entengueu «queia», és a dir, que deia —la frase que segueix— constantment.

29. rebudes: Per a entendre el sentit d'aquest mot ací, cal recórrer a l'original: «Bendita sea la Madre de las *Piedades*, que nadie como yo las tiene *recibidas*» (*AñoVg.*, vol. I, p. 178).

30. mentras: entengueu «mentre».

31. Lorito: topònim, en la seva forma antiga, per «Loreto», ciutat adriàtica a la qual, segons la llegenda, fou traslladada miraculosament la casa on s'esdevingué l'Anunciació. La verge de Loreto és esmentada en aquest *exemplum*, més avall.

32. ma[re] Ma[ria]: text afectat per un paràsit del paper.

33. -le: entengueu «li».

34. ren[e]gave: mot afectat per un paràsit del paper.

35. ven-lo: entengueu «veient-lo».

36. feyge: entengueu «feia».

37. arremeteren-s-a: en el ms., sobre la «a» hi ha un accent, que apareix sempre damunt la preposició. Cal pensar, doncs, que el copista, en escriure «arremeteren sá» agrupava el pronom «-se» i la preposició següent.

38. [a]b: mot afectat per un paràsit del paper.

39. traure: amb la lletra «u» sobreescrita.

40. mis: entengueu «les meves».

41. burla[n]-se: Sobre la lletra «-e» final hi ha un calderó.

42. donem: transcripció dubtosa. Sembla escrit «dono», però la «-o» no és clara i s'enllaça amb el següent mot amb un lligam volat que sembla una «n» molt deformada.

43. rar: una taca al final del mot no permet veure si diu «raro».

entre ells y comança a fer son camí! Bé dirien Avicena⁴⁴ y Galeno que sens entrañes no podria donar un pas aquell home ni vivir un punt, però, ab lo favor de la que as⁴⁵ omnipotent, per gràcia caminave admirant a tot lo món!

- Corregué la fama de tan stupendo miragle, isqueren a rebre'l de la mateixa casa de
 5 Lorito. Arribà allí lo sant y devot sacerdot y, arrodillat, ab les entrañes en les mans, digué: «Ara sí que moriré content, ara sí que, de bona gana, me ofresc tot en sacrifici. Aquí tenui, mare mia, mes entrañes, aquí mon cor, aquí quant só vos dono, regna mia! Mil gràcies per aver-me dexat venir a vostra casa! Ara jo no vull sinó veure-us en lo cel: sie prest, Senyora, sie prest!» Y, inclinat lo c[ap], tenín-lo los sacerdots per los braços, donà
 10 lo sperit en mans de aquella soberana reyna.

[f. 34r] Abstinència.

- [13 / ff. 34r-34v] En lo any de 1585, succeí en un poble de la província de Polònia⁴⁶ que, arribant un dia de divendres un jove de camí y prenent posada en casa de una bona
 15 dona, portave carn per a menjar, manà que la y acomodassen,⁴⁷ parà la taula y comensà a menjar ab poc temor de Déu, com si no fos divendres. Los que-l vegueren, escandelisats del cas, li digueren com, en dia de divendres, se atrevia a menjar carn. Ell se reyge⁴⁸ y se mofave de la reprensió, convidan-los que menjassen⁴⁹ amb ell, calidad⁵⁰ ordinària de pecadors volguer fer als altres participans de sos pecats.

- 20 La patrona, indignada de son atraviment, li llançà un[a] maledictió, dient: «Prego a Déu que, en aqueixa carn, que menjau contra la sua santa lley y manament, vos mengeu un dimoni que se apodere de vós!» Ella o digué y Déu complí la su⁵¹ maldició, perquè, al punt, se apoderà de ell un dimoni que començà a tormentar-lo cruelment.

- Cridaren a un pare de la Compañia per a que-l conjuràs. Vingué ab prestesa y féu totes les diligències que foren possibles, usant dels exorcismes de la Iglésia —creus, imatges, relíquies, aygua beneyta—, però⁵² no volgué Déu que li valguessen⁵³ les armes de la Iglésia al que avie despresiat sos preceptes, per què lo dimoni se enfurí més an⁵⁴ ell y, davant de tots, lo atormentà més cruelment, fin[s] a quitar-li la vida apretant-li la garganta, sent instrument de sa mort lo qui o avia estat de la sua gola [f.34v] perquè, en la cosa
 30 que peca lo home, serà més gravement atormentat.

D'esta manera acabà aquel miserable la vida y se n'anà a començar la mort eterna, ahont serà amargat lo gust y patirà eterna fam y sed, sens alvío ni consuelo per la des-

44. Avicena: ms. «Avicana».

45. as: entengueu «és».

46. en un ... Polònia: Andrade (1684: 338) concreta més: «sucedió en un pueblo de Poldavia, provincia de Polonia».

47. acomodassen: ms. «acomodossen».

48. reyge: entengueu «reia».

49. menjassen: ms. «menjossen».

50. calidad: entengueu «tipus», «mena», «classe».

51. la su: en el ms. podria llegir-se també «la sa». Entengueu «la seva».

52. però: ms. «pera».

53. valguessen: mot corregit sobre un altre (probablement: «valessen»).

54. més an: en el ms. sembla llegir-se «mes sa» amb un calderó damunt la vocal del segon mot.

templança que tingué y desmasiat gust que tingué en la comida.⁵⁵ Escarmentem nosaltres y guardem lo dejuni de la Iglésia!

[f. 39v] Conformidat⁵⁶ con Dios.

5 [14 / ff. 39v-40v] Un religiós y agué en la Companya de Jesús que se anomenave pare Antoni de Torres, religiós mol espiritual y de molta contemplació, lo qual algunes vegades a l'any sa retirave als desers ab llicència de sos superiors [/ 40r] per a donar-se més a la oració y contemplació de les coses celestials.

Estant, pues, una vegada en lo alt de una montanya en la contemplació de la glòria
10 dels sants, vingué-li un gran desitg de saber lo medi⁵⁷ per ahont avien arribat a tanta perfecció y màrits⁵⁸ ab desitg de imitar-los.

Ab aquest desitg se partí del lloch ahont estave, bayxà-sse'n per aquells valls⁵⁹ y, guian-lo nostre Senyor com a altre Macari, vingué a encontrar ab un home, a la vista rústich, però, en la veritat, cortesano, no de la terra, sinó del cel, ahont vivia ab la ànima. Ere
15 home mol sensillo,⁶⁰ però mol prudent. Travà plàtiques ab ell y, a poques rahons, descobrí lo tesor de virtuts que se encubrien davall de aquell groser sayal, trobà una ànima pura, desapegada de tot interès humà y solament codiciós de agradar a Déu. Preguntà-li de ses devocions y sans exercissis, al qual respongué lo bon home: «—Pare, yo no reso altra cosa sinó lo que me ensenyaren mos pares y me conformo en tot y per tot ab la voluntat de
20 Déu, nostre Senyor, de la mà del qual nos ve tot lo⁶¹ que nos succeix. Aquest [és] mon cuydado y estudi y, ab assò, sempre me trobo bo.» «—Digau-ma,» —digué-li lo religiós— «y si perdeu la collita per falta de aygua y se ve un[a] pedregada y vos destroeix les vinyes, ¿no o sentiú?» Respongué lo bon home: «Falta me fa, però com Déu o envie, o prenc com a cosa de la sua mà, que sab lo que me convé y nos pot sustentar per mols camins.» «Y, si se us mor lo fill y vos faltan los amichs y parens, no plorau?» «Los ulls⁶² sí que ploren⁶³» —respongué— «perquè és natural, y ploro ab los que ploren, però en veritat, allà, a l'interior, no ploro ni me entristesch [en] recordar-me que o fa Déu, nostre Senyor, y que, sens dubte, és lo que-m⁶⁴ convé.» «—Y si vos succeeixen coses pròsperes, ¿no vos alegrau més que de les adverses?» Respongué: «—Pare meu, con jo no só letrat⁶⁵

55. sens alvío ni consuelo: entengueu «sense alleujament ni consol»; comida: entengueu «menjar».

56. Conformidat: ms. «Conformordidat».

57. medi: transcripció dubtosa. Andrade (1684: 418a): «vínole un ardiente deseo de saber el medio por donde avían llegado a tan alta perfección».

58. màrits: entengueu «mèrits».

59. aquells valls: entengueu «aquelles valls».

60. sensillo: entengueu «senzill».

61. lo: sobreescrit.

62. Los ulls: ms. «Los fills». Corregeixo la lliçó del ms., que no ofereix dubte, segons el text de la font (Andrade, 1684: 418b): «Los ojos sí lloran —respondió— porque es natural».

63. ploren: transcripció dubtosa.

64. que-m: el pronom «-m», sobreescrit.

65. só letrat: Fragment de difícil lectura per causa del segell de la biblioteca. Andrade (1684: 418b): «como no soy letrado».

no o sabré dir. [/ 40v] La veritat és que me alegro y no alegro perquè no sé que-m⁶⁶ sento de més gust en lo cos,⁶⁷ però, en lo cor, no, perquè m'o prenc com a vingut de la mà de Déu, nostre Senyor, y, ayxí, quant me falte, també me alegro, com quant o tinch, perquè veig que se alegre Déu y és de tal manera que ni tinch altra alegria ni altra pena, per què sempre visch consolat ab lo que Déu fa.» Ab assò se despadiren, quedant lo religiós mol consolat ab tans bons documents.

[f. 44v] De un altre avarient.

[15 / ff. 44v-45r] In 1ª par[te], Itine[rario], Andrade.⁶⁸

10 Se refereix in prima part[e] de l' *Itinerari* del pare Andrade que y agué un home tan avarient que ere enemich capital dels pobres y amich declarat dels dinés, lo qual, per a alcansar-los, atropellave ab totes les lleys humanes y divines. Donà-li Déu, nostre Senyor, una malaltia de mort y, conexent sos parents y amichs lo perill en què estave, li aconsellavan que disposàs⁶⁹ las cosas de la sua ànima y que, puix avie tingut tant cuydado de la hazienda temporal, cuydàs⁷⁰ de la esperitual, [/ 45r] que dura per a sempre, confes-

15 san-se y tanint-y verdader dolor de los pecats. Respongué: «Ayxò no poré fer jo parquà no tinch cor!» Pensaven que desvariave ab la força de la malaltia, però ell los desenganyà dient: «No estich loco ni és desvari. Lo que vos dich és que mon cor està en la mia arca, ahont estan los dinés que jo tinch. Y és tanta veritat lo que vos dich que, si la obrísseu, lo

20 trobaríeu en ella.» Menos lo cregueren que antes, oynt una cosa que, al judici humà, ere llinatge de locura.

Persuadien-li que no digués allò, sinó que-s confessàs y disposàs la sua ànima per al cel, però ell estave tant obstinat y tant dexat de la mà de Déu que, desconfiant de la sua divina misericòrdia, tancà los oïdos a tans sans consells y morí impenitent, sens rebre

25 ningun sacrament. Obriren després de mort la arca de sos thesors y trobaren son cor enmig de la moneda, com avie dit, verifican-se a la lletra la sentència de Crist que diu «ahont està ton thesor, allí està ton cor» («ubi est thesaurus tuus, ibi et cor tuum»).⁷¹ Ell se n'anà a l'infern y lo cos sepultaren en un muladar, los dinés sa repartiren entre si los hereus, desitjant cada un que li vingués la mayor part.

30 [f. 46v] De un devot de Maria.

[16 / ff. 46v-47v] In 3 parte Any virgíneo. [/ 47r]

Se referey[x] en la 3 part de l' *Año virgíneo* de un *siervo de Dios*, mol devot de Maria

66. no sé que-m: tinta molt esgrogueïda per causa d'una taca d'humitat. Transcripció dubtosa.

67. sento...cos: frase d'expressió una mica tèrbola, que tradueix literalment la font (Andrade, 1684: 418b): «qué me siento de más gusto en el cuerpo».

68. avarient: entengueu «avar»; 1^a: ms. «2da», en contradicció amb el que es diu a l'inici de l'*exemplum*. Corregeixo consultant la font indicada.

69. disposàs: el ms. sembla dir «disposós».

70. cuydàs: el ms. sembla dir «cuydós».

71. La «sentència» a l'udida pertany a una intervenció de Jesucrist corresponent a Mt 6, 21, segons la Vulgata: «ubi enim est thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.»

santíssima, que, després de mols anys de retiro y de comunions [...],⁷² caygué en un gran pacat y, sens gosar-lo confessar, passà mol temps en estat tan mal. La consciència lo estimulave de tal manera que, nit y dia, no pensave en altra cosa sinó en aquell gran pecat, per què li donava de parer que mirave la sua ànima negra y fea⁷³ y cercada de dimonis.

5 Tal fonch lo estímulo de la consciència que se resolgué de confessar ab lo primer confesso[r] que trobarie.

Lo endemà isqué del lloch ahont estave per a buscar un confessor. Estant en lo camí li aparegué lo dimoni en figura de un sacerdot y li digué: «Ahont va vostra mercè tant trist y afligit⁷⁴?» Lo pobre home respongué que, si volia saber la sua afflictió, que l'oýs
10 de [con]fessió.⁷⁵ Lo dimoni respongué que de mol bona gana lo confesaria, però que «jo me alegro moltíssim de que los homes que an caigut⁷⁶ en graves pecats se vinguen a confessar ab mi, però as de [sa]ber⁷⁷ que estich mol mal ab aquels que, avent confessat una vegada sos pecats, los tornen a confessar a altres confessors! Ja basta [confess]ar-
15 los⁷⁸ una vegada y me as de prometre que, avén-ta confessat, [n]o⁷⁹ te as de tornar a confessar altra vegada ab altres confessors! Si el confesor era nècio⁸⁰, poria passar; però jo, que só tan entès! No o as⁸¹ de fer!» Al fin,⁸² lo pobre home li confessà tots sos pecats y lo dimoni li donà la absolució. Quant se agué confessat, lo aconsellà, y lo bon home se'n tornà a sa casa mol content.

Dins poch dies caygué malalt de una gran malaltia, ab què morí sens confessar
20 aquells pecats. Luego estigueren allí los dimonis, mol alegres per a portar-se'n [/ 47v] aquella ànima. Isqué la reyna dels àngels, Maria, acompanyada de un gran esquadró de àngels, la qual, reprenent severament als dimonis, los manà que no se atrevissen a tocar aquella ànima, perquè altra vegada se avie de reunir al cos per a confessar sos pecats y fer penitència de ells. Desaparegueren los dimonis rabiant y malaynt a l'home, als àngels i a
25 Maria santíssima. Tornà la ànima al cos y se confessà y féu penitència de sos pecats y tornà a morir, ab què sa salvà per medi de Maria santíssima.

72. [...]: Al ms. sembla haver-hi un mot il·legible perquè la humitat ha fet malbé aquesta part del paper. S'hi deixa mal llegir «quotidianes», cosa que fa sentit amb l'*AñoVg*, vol. III, p. 157: «después de muchos años de recogimiento y comunión cotidiana».

73. fea: entengueu «lletja».

74. afligit: Sembla com si hom hagués dubtat entre «afligit» i «aflegit».

75. [con]fessió: el cosit central del ms. entrebanca la lectura de la part entre claudàtors.

76. an caigut: Fragment quasi il·legible, afectat per una taca d'humitat. *AñoVg.*, vol. III, p. 157: «han caído».

77. as de [sa]ber: as: ms. «os». El cosit central del ms. entrebanca la lectura de la part entre claudàtors.

78. [confess]ar-los: el cosit central del ms. entrebanca la lectura de la part entre claudàtors.

79. [n]o: el cosit central del ms. entrebanca la lectura de la part entre claudàtors.

80. nècio: entengueu «nici».

81. as: ms. «os».

82. al fin: entengueu «a la fi».

[f. 47v] De un religiós y de una monja.

[17 / ff. 47v-49r] Se refereix in *Speculo exemplorum* que, serca de⁸³ una ciutat, y avie dos convents, un de religioses⁸⁴ y lo altra de religiosos de l'orde de sant Bernat. La un estava prop de l'altre, ab molta observància y edificassió de la ciutat. Lo monge, que feige lo ofici de sacristà en son convent, y la sacristana de las religiosas se esmeraven mol, entre los demás, a una especial devoció a Maria santíssima. Los dos, pues, recatats y fervorosos, com eren tots de un orde,⁸⁵ se ajudaven la un a l'altre dexas-se les coses més riques de la sacristia per algunes festividats y en lo demás que entre any se offerie, però ab tal recato y puresa,⁸⁶ que may se veren la un a l'altre ni se visitaren, sinó que aumantavan⁸⁷ molt en la devoció de nostra Senyora. Lo sacristà, per son consuelo,⁸⁸ féu pintar un quadro de nostra Senyora, mol hermós, y féu pintar, als peus de nostra Senyora, al dimoni, ab una figura horrible [/ 48r], espantosa, per lo odi que li tenie.

Un dia li aparegué lo dimoni, ab la mateixa figura horrible, mol anujat, y li digué: 15 «Així me as de tractar? Calla, que tu me la pagaràs y te recordaràs de mi!» Respongué-li lo monge que no li tenie temor perquè tenie ab ell lo amparo de Maria santíssima. Y, luego, desaparegué.

Una nit vingué [lo]⁸⁹ dimoni al convent en figura de la sacristana del convent y trucant a la porta de la sua selda per a que li obrís. Maravillat lo monge que, en aquella hora, 20 lo cridassen, se llevà. Preguntant qui ere, respongué lo dimoni: «Jo só la tua fiel companyera,⁹⁰ a qui tant estimes. As de saber que, aficionada de las tuas prendes y amor, é ayxida del convent, prenent tot lo or y plata que é pogut, [y]⁹¹ altras joyes, y vinch a buscar-te per a que los dos nos ne anem [a t]erres⁹² estranyes. Lo que-t dam[an]o⁹³ és que tu fassas⁹⁴ lo mateix. Pren tot lo millor de la sacristia, puig⁹⁵ està davall⁹⁶ ton mando. Ja 25 veus en què perills me à posada la tua amiatat! No-m sies ingrát: segueix-me! Los dos nos donarem bona vida pel món.» [L']altre monge, sens saber què respondre, vançut de la tantessió, se n'anà a la sacristia y prengué tot lo millor que pugué y o posà [d]ins⁹⁷ una coyxinera y se n'anaren los dos juns.

83. serca de: entengueu «a prop de».

84. religioses: ms. «religiosos». Corregieixo pel sentit.

85. com...orde: *AñoVg.* vol. III, p. 307: «como eran de unas mismas costumbres».

86. puresa: ms. «paresa» o «poresa». Corregieixo pel sentit.

87. aumantavan: entengueu «augmentaven».

88. consuelo: entengueu «consol».

89. [lo]: mot afectat per la relligadura del ms. N'introdueixo la forma més habitual en aquests textos.

90. fiel companyera: entengueu: «fidel companya».

91. [y]: la relligadura impedeix la lectura de la primera conjunció.

92. [a t]erres: la relligadura del ms. impedeix la lectura de la preposició i de la primera lletra del mot següent.

93. dam[an]o: Transcripció dubtosa.

94. fassas: ms. «fossas».

95. puig: cal entendre «puix», «puix que», «car».

96. davall: ms. «davoll».

97. [d]ins: mot afectat per la relligadura del ms.

Estant ja fora del convent, no mol lluny de ell, digué lo dimoni en figura de monja:
 «Ay, desdixada de mi, que m' é olvidada la millor prenda, que val més que tot lo que
 portam y, ab ella sola, [n]os⁹⁸ porem sustentar mol temps! Espera'm aquí, que luego
 [to]rno!⁹⁹» Lo monge la cregué y se quedà allí tot sol esperant [que]¹⁰⁰ tornarie ab tot
 5 lo que avia pres. Y lo dimoni, [/ 48v] mudant de trajos, se n'anà al convent. Tocant a
 pressa la campana de la porteria, demanà a l'abat dient que li avie de comunicar un
 negoci de molta importància. Ysqué lo abat y li digué que lo monge que ere sacristà de
 aquell convent avie¹⁰¹ pres tota la plata de la sagrestia y se n'anave fugint, que-s do-
 nassen pressa en buscar-lo, que en tal lloch lo trobarien. Albarotà's¹⁰² tot lo convent,
 10 anaren a la segrestia y, troban-la oberta y menos la plata,¹⁰³ envià¹⁰⁴ luego lo abat a
 buscar-lo y-l trobaren, en lo puesto assenyalat, ab lo furt en les mans. Prengueren-lo y,
 lligat de mans, lo portaren al convent y-l posaran¹⁰⁵ en una càrcel, ab grillons y mani-
 lles, esperant lo dia següent per tenir capítol i vèurer lo que avien de fer en un cas tan
 enorme. Tornaren-se'n tots a reposar y lo abat encomanà a un altre religiós que tocàs a
 15 matines.

Quant se vegué pres, començà a plorar lo pecat que avie comès y, invocant a Maria
 santíssima,¹⁰⁶ contrit y ab gran dolor, demanave perdó a son fill y a ella, dient: «Senyora,
 aquí tenui postrat a vostres peus lo major pecador que la terra sustenta, mereixedor de
 mil inferns, però, puix sou mare de misericòrdia y consuelo¹⁰⁷ dals affligits,¹⁰⁸ ja sabeu,
 20 Senyora, quans anys é estat devot vostre. Confesso que ma culpa és grave, però també sa-
 beu, Senyora, que é estat enganyat. No-m desempareu, mare mia, en aquesta ocasió!»
 Estant en aquestes pregàries, se li aparegué lo dimoni, ab una horrenda figura, dién-li:
 «No-t vas dir¹⁰⁹ jo que me la pagaries? Ja veus la infàmia que t' é armada! Però, ay de mi,
 [/ 49r] [q]ue¹¹⁰ aquella Senyora a qui tu as invocat, moguda de compassió, me [ha]¹¹¹
 25 manat que-t traga de aquesta presó y que jo m' i posa¹¹² en ton loch.»

Quant se vegué llibre, lo religiós se n'anà a la sua [c]elda¹¹³ y lo dimoni se quedà en la
 càrcel ab sos grillons y ma[ni]llas¹¹⁴, ab figura del mateix segristà. Quant fonch hora de

98. [n]os: mot afectat per la relligadura del ms.

99. [to]rno: mot afectat per la relligadura del ms.

100. [que]: mot afectat per un paràsit.

101. avie: amb la «i» sobreescrita.

102. Albarotà's: entengueu «alborotà's», és a dir, «s'avalotà».

103. menos la plata: entengueu «sense la plata».

104. envià: sembla corregit sobre una forma prèvia «envie».

105. posaran: entengueu «posaren».

106. santíssima: ms. *add.* «lo qual».

107. consuelo: entengueu «consol».

108. affligits: ms. «offligits».

109. vas dir: entengueu «vaig dir».

110. [q]ue: mot afectat per la relligadura del ms.

111. [ha]: mot menjat per la relligadura del ms.

112. posa: Podria llegir-se també «poso». En qualsevol cas, entengueu «posi».

113. Restituïm la primera lletra, menjada per la relligadura de l'enquadrernació, segons la norma-
 tiva actual (més amunt ha aparegut «selda»).

114. ma[ni]llas: mot afectat per la relligadura del ms.

tocar¹¹⁵ matines, se n'anà a la campana per a tocar. A la que tocave, [v]ingué¹¹⁶ lo religiós al qui o havie encomanat lo abat y, vehent [q]ue¹¹⁷ tocave lo segristà, se n'anà a l'abat dient que lo segristà [s]e¹¹⁸ avie soltat¹¹⁹ de la presó perquè avia tocat a matines. Acu[di]ren¹²⁰ los religios[os] a la presó y trobaren al segristà ab manilles [y]¹²¹ grillons, molt ben
 5 lligat. Quant tots estaven al cor, entrà lo verdader segristà al cor per a dir matines ab los demés religiosos. [Esp]antaren-se¹²² tots y digué lo abat: «No és possible, sinó que algun [di]moni¹²³ va per aquest convent per a enganyar-nos, perquè, [sa]gristà¹²⁴ en la presó y segristà en lo cor, no és possible!» Prengué [lo]¹²⁵ abat lo hisopo y asparjà¹²⁶ al sagristà del cor y ell, ab gran devo[ció]¹²⁷, se senyà ab la aygua beneyta. Anaren-se'n a la presó y asparjà¹²⁸ [al]¹²⁹ de la presó de la mateixa manera. Desaparegué¹³⁰ luego lo dimoni que allí estave en figura del segristà dexant un olor pesti[len]cial,¹³¹ ab què tots coneg[u]eren que ere lo dimoni, que-ls volie [en]ganyar¹³² per a desacreditar al segristà, ab què tots lo honraren [m]ol¹³³ de [a]quí al davant¹³⁴ y ell visqué mol agraÿt a Maria, senyora nostra. Res¹³⁵
 10 no se sabé fins que morí lo religiós, que o comunicà tot a l'[ab]at¹³⁶, lo que avie succaït.¹³⁷
 15

[f. 49v] De contar quientos redículos.

[18/ f. 49v] Se refereyx en la *Vida de S. Hugo, habat*.

Rafarix Súrrio que, en Tolosa de França, y avie un arcabisbe anomenat Durano que ere mol amich de dir grasiositats y paraules¹³⁸ redícules. S. Hugo, que aleshores ere habat

115. Per causa de la relligadura del ms., no es pot comprovar si hi ha cap preposició entre el verb i el complement.

116. [v]ingué: mot afectat per la relligadura del ms.

117. [q]ue: mot afectat per la relligadura del ms.

118. [s]e: mot afectat per la relligadura del ms.

119. soltat: al ms. sembla escrit «soldat».

120. Acu[di]ren: la síl·laba restituïda s'havia perdut per la relligadura del ms.

121. [y]: la conjunció restituïda s'havia perdut per la relligadura del ms.

122. [Esp]antaren-se: La part restituïda del mot s'havia perdut per la relligadura del ms.

123. [di]moni: mot afectat per la relligadura del ms.

124. [se]gristà: la part restituïda del mot s'havia perdut per la relligadura del ms.

125. [lo]: l'article restituït s'havia perdut per la relligadura del ms. El restituïm en la forma més habitual en aquest text.

126. hisopo: entengueu «hisop»; asparjà: ms. «osperjà». Entengueu «arruixà».

127. deci[sió]: restitució hipotètica de la síl·laba final, afectada per la relligadura del ms.

128. esparjà: la síl·laba «-ar-», sobreescrita. Entengueu «arruixà».

129. [al]: mot menjat per la relligadura del ms.

130. desaparegué: ms. «desaparergué».

131. pesti[len]cial: Mot afectat per la relligadura del ms.

132. [en]ganyar: la part restituïda del mot s'havia perdut per la relligadura del ms.

133. [m]ol: mot afectat per la relligadura del ms.

134. de [a]quí al davant: entengueu «d'ací en endavant».

135. Res: transcripció molt dubtosa, car el mot està quasi esborrat i, a més, menjat per la relligadura del ms.

136. l'[ab]at: la part restituïda del mot s'havia perdut pel cosit del ms.

137. succaït: entengueu «succeït».

138. paraules: al ms., amb la «u» sobreescrita.

de aquell convent, lo raprenia moltes vegades dién-li que, si no se esmanave de dir aquelles graciositats y paraules radícules, ne pagarie molta pena al purgatori.

Morí lo arcabisbe. Dins poch dies se aparegué a un monge anomenat Sigino. An
5 aquest monge li mostrave la boca mol inflada y los labis mol llagats, demanan-li ab llàgrimas que pregàs¹³⁹ a S. Hugo que fes oració per ell perquè patia cruels penes en purgatori en pena de sos donayres y paraules ocioses que avie dites, no avén-se volgut esmenar quant S. Hugo lo y deige.

Referí lo monge a S. Hugo lo cas¹⁴⁰, lo qual manà luego a set monges que, per espay
10 de set dies, guardassen¹⁴¹ silenci en satisfacció de aquella culpa.¹⁴² Passat que foren los set dias, aparegué lo arcabisbe¹⁴³ al dit monge mol resplendent, vestit de pontifical, donant al monge y a l'habat les gràcies. Y, luego, desaparegué.

[52v] De la eucaristia y de Maria santíssima.

15 [19 / 52v-53r] Refereix Nicèfero Calixto que en Constantinopla y avie costum, mol antich en la iglésia grega, de congregar lo cos de nostre senyor Jesucrist ab pa usual y, del que quedave, comulgaven al poble y, si quedaven algunes relíquies en la custòdia, cridaven los sacerdots alguns minyons dels més virtuosos que anaven a estudi y eran dejuns [i els donaven] aquelles relíquies.¹⁴⁴ Y assò diu lo mateix Nicèfero que passà ab¹⁴⁵ ell moltes vegades sen¹⁴⁶ petit.

Esdevingué's que, anant los minyons per assò, se mesclà ab ells un xich de un judio, que ere vidrié, y combregà juntament ab los demés minyo[n]s. Ab assò, lo xich tardà molt a anar a casa. Quant vingué, li preguntà son pare de ahont venie. Ell digué que de la iglésia dels cristians, que avie menjat del pa que daven als minyonets. Vingué-li tan
25 gran ira que, pranent al fill, lo llansà dins lo forn de vidre que estave cremant y lo tapà luego.

La mare, trobant menos [/53r] a son fill —y ja avie passat mol temps y lo minyó no apareyxie—, isqué a buscar-lo per la ciutat ab grans ànsies y diligències y, com no-l pogués trobar, se'n tornà a casa mol llastimada. Passats 3 dies, estant ella junt al forn, renovant sos dolors y llàgrimes, comensà a cridar a son fill per son nom, lo qual, oynt y conexas la veu
30 de sa mare, li respongué de dins del forn ahont estave. Aleshores, la mare, rompent la boca del forn, vegué a son fill enmitg de les flames del foch, tant sa y sens ninguna lesió, que ni un cabell li faltave. Isqué lo xich y, preguntan-li la mare qui l'avie guardat, respongué que una senyora vestida de grana avie vinguda a ell moltes vegades y, ab aygua, apagava lo foch y li portava de menjar quant lo avie menester.

139. pregàs: ms. «pregos».

140. cas: ms. «cos».

141. guardassen: ms. «guardossen».

142. culpa: al ms., amb l'«l» sobreescrita.

143. arcabisbe: ms. «arcobisbe».

144. comulgaven: entengueu «donaven la comunió». [i els donaven]: Descuit del copista. Completament la frase amb aquest incís.

145. ab: ms. «ob».

146. sen: entengueu «sent», «essent».

Sabé aquesta maravella lo emperador Justiniano y manà luego que batejassen al xich y a la mare, que vulgueren ser cristians, y, al desventurat del pare, que no se vulgué convertir, lo féu penjar en un arbre y morí desesperadament.

5 **[56r] La mortificassió de un monge.**

[20 / 56r-56v] Refereix-se en lo *Prat espiritual* que un monge, en lo desert, avia lluny de la sua selda la aygua 12 llegües. Una vegada, anant a buscar aygua, se defallí en l[o àn]jimo¹⁴⁷ veén-se tant [/56v] [cansat],¹⁴⁸ digué entre si mateix «Què necessitat [tinch de que prenga tan]¹⁴⁹ treball an anar a buscar la aygua tan lluny! [Jo me n'anara a]¹⁵⁰ 10 [...]»¹⁵¹ ahont sie prop de la aygua per a que no-m [canse] tant¹⁵²».

Anant altra vegada a sarcar aygua ab son [...],¹⁵³ anave discurrent ahont porie fer una selda y com la edificarie y lo modo ab què avie de viure. Estant en assò, oý una veu tras de ell que deyg «1, 2, 3». Girà's¹⁵⁴ al detràs mol admirat de que, en aquella soledad, y agués qui contàs y no vegué a ningú. Tornà a continuar son camí y sentí la mateixa veu 15 que deyg[a] «1, 2, 3» sens veure a ningú. A la tercera vegada que sentí la mateixa veu, vegué un jove mol hermós y resplendent, que li digué: «No te torbes, que jo só un àngell del Senyor, que vinch a contar-te los passos que dónes en aquest camí para¹⁵⁵ que ningun quede sens premi!» Y, en dient assò, desaparegué. Lo monje, vehent assò, tornà en si dient «Pues jo tinc de perdre tant de bé y tanta ganància?» Determinà luego de mudar la 20 selda mol més lluny que no ere antes per a que, ayxí, tingués més treball y cansà[n]cio.¹⁵⁶

OBSERVACIONS SOBRE ELS EXEMPLA

11. El nom de «Beatriu» —«Beatrix», en llatí— ha quedat associat ja per sempre, en el context de la literatura exemplar, a l'aventura protagonitzada per aquesta bella monja, fidelíssima a la Verge, que abandona el seu lloc de portera per l'amor d'un cler-

147. l[o àn]jimo: mot amb la part central coberta per una taca de tinta.

148. [cansat]: mot oblidat potser pel canvi de pàgina. Cf. «Viéndose, pues, con tanto trabajo, dixo entre sí [...]» (Sanctoro, 1614: libro II, f. 59vb).

149. [tinch ... de]: reconstrucció dubtosa. L'original té aquest fragment quasi esborrat del tot per causa de taques d'humitat.

150. [Jo me n'anara a]: reconstrucció dubtosa. L'original té aquest fragment quasi esborrat del tot per causa de taques d'humitat.

151. [...]: il·legible. Sanctoro (1614: libro II, cap. 9, f. 59v): «yo me quiero yr y habitar junto de la agua».

152. [canse]: reconstrucció hipotètica. Mot afectat per la humitat.

153. [...]: mot o abreviatura de difícil interpretació.

154. giràs: ms. «giros».

155. para: entengueu «per a».

156. cansà[n]cio: entengueu «cansament».

gue o d'un cavaller —segons versions— i, anys després, en tornar-hi, descobreix que la Mare de Déu ha cobert el seu buit, de manera que ningú no s'ha adonat de la seva pecadora absència.

Tal com apareix ací, la història de sor Beatriu tradueix gairebé al peu de la lletra la versió que en dona l'*AñoVg* (Dolz, 1716: vol. I, p. 176-179, *exemplum* pertanyent al 27 de febrer). La correspondència entre tots dos textos és quasi mil·limètrica, tret d'algun desenvolupament del text castellà que es redueix en la versió catalana. Així, llegim en l'original: «Viendo el demonio lo mucho que en servir a la gran reyna, enemiga suya —que lo fue desde que se le dixo que avia de estar a sus pies: *Insidiaveris calacaneo eius*—, azecchando por dónde podría quitarle la gloria, que de ser venerada y servida de las criaturas se le sigue, trató de hazerle guerra para derribarla de la altura en que la avían puesto sus devotos Exercicios»; mentre que, en el text català, hi trobarem només: «Vehent lo dimoni lo molt que se esmerave en servir a [la] gran reyna dels àngells, tractà de fer-li guerra.»

La remissió a Joan Andrea del text català trasllada també la del text castellà i remet al *Liber de ortu atque progressu psalterii Christi, et Mariæ, eiusque Confraternitatis*, que, en realitat, és d'Alanus Rupensis —Ioannis Andrea Coppestein només va tenir-ne cura de l'edició—, on, efectivament, trobem el present *exemplum* (Rupensis, 1665: 211-212), el qual, d'altra banda, és un dels grans èxits de la literatura exemplar. El llegim en la *Cantiga* núm. 94 d'Alfons X —encara que variants més o menys marcades del tema apareixen també en les núm. 55 i 285—, en el *Dialogus miraculorum* de Caesarius Heisterbacensis (CaesDM, dist. VII, núm. 35, cf. també la trad. castellana de Prieto, vol. II, p. 582-584, n. 49, amb abundosa bibliografia), en *Miracles* (Bohigas), núm. 7 (apèndix), p. 97-99 i en antologies com la de Wright (1842: 95, núm. 106) o la de Klapper (1914: 290, núm. 72). El seu eco arriba, a més, fins a autors com Lope de Vega, que pren aquesta narració per a la seva obra de teatre *La buena guarda*.

Tubach inclou aquest *exemplum* en el núm. 536 del seu índex. Tot i que el seu resum-guia coincideix fonamentalment amb la present narració, hi arreplega, en aquesta mateixa entrada, tres variants: a) fugida del convent evitada gràcies al costum de saludar un crucifix; b) la Verge mateixa hi intervé i intenta prevenir la monja; c) algunes versions no esmenten la tornada de la monja. *Vid.*, per a més detalls i bibliografia, el comentari a la versió —que pertany a la mateixa família del text editat ací— d'Arnau de Lieja en el seu exemplari (AdeLieja vol. II, núm. 410, p. 83-84). *Vid.* també l'estudi de Watenphul (1904), Guiette (1927) i Sánchez-Castañer (1949-1950).

12. Efectivament, la font indicada en el present *exemplum* —el *Año virgíneo*, de Esteban Dolz— ens forneix el text que és traduït al català per l'autor del nostre recull. Concretament, és l'*exemplum* amb què acaba el capítol dedicat al dia 22 de gener (Dolz 1716: vol. I, p. 61-62) i ve seguit, com és habitual en l'obra a què pertany, d'una moralització-exhortació que el pren com a punt de partença per a reflexionar sobre la devoció mariana. La font que declara Dolz per a la seva narració és «*Tronus Deip[aræ] cap. 20, núm. 28*». Si acudim al títol *Maria Deipara, tronus Dei*, del jesuïta Petrus Antonius Spinellus (1619: 270), hi trobarem, efectivament, que l'autor clou la secció dedicada als miracles de la Verge de Loreto amb la present narració, que qualifica de «*memorabili ac testatissimo Dalmatae sacerdotis miraculo*» i que, segons declara, pren —i es tracta d'un

manlleu literal— de Tursel[linus], llibre 2, cap. 18. Es refereix a Horatius Tursellinus (1597: 91-92), jesuïta autor dels *Lauretanae historiae libri quinque*, on trobem just el present *exemplum*, que ell, al seu torn, diu haver pres de «Lau. Ann. Laur. Rierae». La remissió no és clara, encara que l'autor al·ludit sí és fàcilment identificable, ja que Raphael Riera, jesuïta barceloní, escrigué *De miraculis virginis Lauretanae* i *Historiae almae domus lauretanae liber singularis* —obres que no he pogut consultar.

Independentment que els textos tot just citats siguin les fonts directes del present *exemplum*, aquest es relaciona amb una família d'arrels més antigues. Comptat i debatut, el nucli de l'anècdota és la burla dels turcs —en aquest cas— sobre la idea que el màrtir protagonista pogués dur els noms de Déu i de la Verge gravats a les seves entranyes. I és que hi ha algun *exemplum* que podia demostrar que tal afirmació no era *sols* una manera de parlar, més o menys metafòrica. Així, en la vida de sant Ignasi d'Antioquia relatada per la *Legenda aurea* (LA) de Iacobus a Voragine hi llegim que, quan els botxins turmentaven S. Ignasi, aquest invocava el nom de Jesús sense treva. Quan li van preguntar per què ho feia, va respondre «Hoc nomen cordi meo inscriptum habeo et ideo ab ejus invocatione cessare no valeo» (LA cap. 37, p. 157). Quan va morir, per tal de comprovar la veritat de tal afirmació, li obren el cor i «per medium totum cor eius inscriptum hoc nomine, Jesus Christus, litteris aureis inveniunt» (*ibid.*). Aquest *exemplum* tingué succés i fou assimilat en exemplaris com ara el d'AdeLiejá (vol. II, núm. 495, p. 140), on apareix sota el tema «Nomen Christi est semper in corde habendum».

13. Encara que al ms. no consta la font del text, la podem trobar en l'*Itinerario historial* d'Alonso de Andrade (1684: 338a), dins del capítol titulat «Grado 22. Del ayuno y penitencia corporal», pres, com s'indica en la nota marginal, de les *Annuae litterae Societatis Iesu* de 1585, referides a la província de Polònia (DD. AA. 1587: 247). Les *annuae litterae* eren compilacions anuals d'informacions procedents de tots els territoris on s'havia implantat la Companyia de Jesús. En els informes dels territoris polonesos, en aquesta època, s'incidía molt en les tensions entre els catòlics i els *heretges* —els protestants. En aquest context s'escau l'anècdota del present *exemplum*, situada a Podlàvia —en el text de les *Annuae litterae* «Podlachia», en polonès «Podlasie»—, introduïda com un element que va ser útil per a combatre els protestants: «Valuit et ad stimulandos haereticos, praeter sacerdotis nostris vocem, prodigiorum interdum vis.» A partir d'ací s'hi introdueix la narració exemplar que ens interessa, la qual, després, fou presa i traduïda al castellà per Andrade, desprovista, però, del context originari i adreçada a la defensa de l'abstinència, insistint en el perill d'infringir-la.

14. El present *exemplum* tradueix, resumint-lo lleument, el que trobem en el cap. IX de l'*Itinerario historial* d'Andrade (1684: 418ab), sota l'epígraf de «La conformidad que tenía con la voluntad de Dios un labrador devoto», pertanyent al «Grado 29», dedicat al tema «De la conformidad con la voluntad de Dios».

Quan dic que la present versió resumeix la font, em refereixo, sobretot, a la supressió de certs desenvolupaments estilístics i a l'eliminació d'informacions secundàries. Vegeu, com a mostra, l'inici del text d'Andrade: «Un padre huvo en la Compañía, morador que fue muchos años del colegio de Palencia, cuyo nombre era Antonio de Torres, varón

verdaderamente espiritual, dado a la contemplación *de las cosas celestiales*, el qual, no pocas vezes al año, con licencia de los superiores se retirava a desiertos y *despoblados* para darse más *libremente* a la oración y contemplación de los *misterios divinos*». Hi he marcat en *cursiva* els fragments on es perceben petites variacions en el text català respecte a l'original.

15. La narració que trobem ací pertany al I llibre de l'*Itinerario historial* del jesuïta Alonso de Andrade (1684: 232a), dins del «Grado XV», que duu el títol «Del séptimo mandamiento: no hurtarás», § XI, «Castigos temporales y eternos de dos logrereros». Cal tenir en compte que la usura és una activitat condemnada per la moral cristiana, que l'associava a l'avarícia i al latrociní. Un dels tòpics habituals en el discurs reprovatori d'aquesta activitat és la negativa, per part de l'usurer, a restituir el que hagi guanyat amb la seva activitat, condició *sine qua non* per a arribar a salvar l'ànima. L'inici de la present narració («[...] y agué un home [...] divines») és pres, però, de la que la precedeix en l'*Itinerario*: «[...] huvo un hombre avariento, enemigo capital de los pobres, amigo declarado del dinero, por cuya codicia no dudaba de atropellar con todas las leyes divinas y humanas, sin perdonar a logro diligencia mi ganancia»; la resta, segueix fidelment la font indicada, si bé aquesta presenta una moralització molt desenvolupada, que manca en la traducció catalana.

Alonso de Andrade remet a Antonino de Florència com a font, sense cap més indicació quant a l'obra. He localitzat aquest *exemplum*, efectivament, en la seva *Summa theologiae moralis* (Antonino, 1571: f. 8vb), on el text és a la part II, títol I, cap. 3, secció VI. Es pot trobar també en EdeB (p. 360, núm. 413) o en los *Castigos e documentos del rey don Sancho* (*Castigos*, cap. 7, p. 99b-100a), si bé en aquest cas cal pensar més aviat en una reelaboració radical del tema a partir de la dita evangèlica.

Aquesta narració, finalment, la fa servir el castellà don Juan Manuel (1994: 64-66 i nota, ampliada a les p. 358-359) per a l'exemple núm. XIV del seu *Conde Lucanor*. Com és habitual, l'escriptor castellà no es limita a reproduir el text, sinó que el modifica i el combina amb altres variants fins a obtenir-ne un resultat del tot personal. El comte Lucanor demana consell a Patronio sobre si ha d'acabalar riqueses, tal com li recomanen altres nobles. Patronio respon amb un *exemplum* que aprofita el present, però el subordina a un altre tema, que és el de l'avarícia egoïsta dels fills del llogrer, que no volen que es confessi amb sant Domènec per por que aquest no el convenci de rescabalar els béns que en breu haurien d'heretar. Finalment, el pare mor sense confessió, el sant predica sobre la mort de l'usurer i hi aprofita la citació evangèlica que ja hem vist en el nostre text, la qual cosa dóna peu al desenllaç que ja coneixem.

Aquest *exemplum*, doncs, segueix el fil temàtic, com dèiem més amunt, de les narracions condemnatòries de l'activitat del llogrer, que es poden veure ben representades *s. v.* «usurarius» en una compilació com la d'Arnau de Lieja (vol. II, núms. 695-703, p. 274-279) —on, tanmateix, no trobem el present cas concret. *Vid.* també la introducció a aquest exemplari (AdeLieja vol. I, 85-93) per a més informació al respecte dels usurers en el món exemplar. Val a dir, per acabar, que la consulta de manuals de confessió o tractats penitencials també serveix per a encabir amb precisió l'activitat usurària dins la moral tradicional.

16. La font declarada en el present *exemplum* és l'*Año virgíneo* de Esteban Dolz (1727: vol. III, p. 157-158). L'exaltació mariana, que és la finalitat de l'obra de Dolz, s'aconsegueix ara mitjançant la intervenció de la Mare de Déu en benefici d'algú que havia confessat un pecat greu al dimoni mateix, que se li havia presentat disfressat de sacerdot. El sentit de l'*exemplum* s'explica en l'exhortació que tanca l'apartat en què s'inclou (Dolz, 1727: vol. III, p. 159): «La tristeza que muchas almas conciben quando piensan si sus pecados estarán bien confessados, si el dolor avrá sido verdadero, si el confessor fue legítimo y otras congoxas espirituales que suelen perturbarlas, se desvanecen a vista de estos exemplos, porque jamás devemos creer de aquella misericordia infinita que, haziendo uno de su parte aquello que manda la ley, que es confessarse con contrición por lo menos, faltará Dios, disponiendo o ya que sea el dolor contrición o dando providencia para que otro confessor les oyga.»

La preocupació que palesa aquesta narració no sol faltar entre els *exempla* relacionats amb la casuística de la confessió. Arnau de Lieja ens n'ofereix bona mostra amb una narració sota un tema ben explícit: «Confessio facta diabulo loco sacerdotis aliquid prodest» (AdeLieja vol. I, núm. 150, p. 268). Aquest *exemplum*, que procedeix de JdeV (Crane) núm. 303, p. 127 i 267 (comentaris), ens narra que «un hom molt peccador» estava al punt de la mort i, el dimoni, «tement-se que-s confessaria a altre clergue», se li va presentar fent-se passar pel rector de la seva parròquia. Com ja hem vist, també li imposa la condició de no recórrer, posteriorment, a cap altre confessor: «—Guarda, amich! Los peccats teus són molt legs! Per ço per penitència te do que jamás no-ls digues a altre confessor, perquè no-l scandalitzes.» En morir, es produeix un conflicte per la propietat de l'ànima del peccador com el que ja hem vist, però ací només entre dimonis i àngels. No s'hi produeix cap intervenció mariana, sinó que «lo Senyor dell cel e de lla terra manà que la ànima tornàs al cos del dit hom» a fi que es confessés a un clergue de debò i pogués salvar-se, com, de fet, s'escau.

Com es veu, doncs, aquest *exemplum* no és obligatòriament marià, sinó que l'aparició de la Verge és una adaptació —feta, probablement, no pas per Dolz, ans per la font que cita, que no he sabut identificar. Aquesta ductilitat de la narració exemplar, capaç d'adaptar-se a les necessitats i interessos dels seus usuaris, és una característica essencial del gènere. Determinades narracions poden ser protagonitzades per la Mare de Déu, per sant Jaume o per altres protagonistes segons el parer del predicador o escriptor.

17. Efectivament, el *Speculum exemplorum* (*SE dist. IX*, núm. 120) —citat a l'inici del present *exemplum*— inclou aquesta narració. El seu autor, a més, declara que l'ha trobada «in libro quodam exemplorum beatae Virginis qui vocatur *Mariale*». Açò, però, no ens ha d'enganyar, car la font directa de la versió que ens ocupa no és pas aquesta, sinó l'*Año Vg.* (Dolz, 1727: vol. III, p. 307-310, amb moralització a les p. 310-312, *exemplum* corresponent al 15 de setembre), que inclou aquest relat, també amb remissió a la font emprada —per ell o per l'autor que ell usés com a base. Tanmateix, la gènesi d'aquest *exemplum* és força complexa. No hi podem dedicar ara i ací l'atenció que caldria, però convé descriure'n la família textual ni que sigui a grans trets.

En realitat aquest relat es basteix damunt dos nuclis narratius: el del retrat del dimoni i el de la parella de religiosos, amants, lladres i devots de la Verge. Tots dos nuclis tenen

vida narrativa pròpia molt documentada —diria que més documentada que no pas la de la versió del nostre exemplari, que els conjumina.

El primer nucli —que trobem, posem per cas, en *LS*, p. 34, núm. 31 o en l'antologia de Klapper (*Erz.* p. 273-274, núm. 52) i fins i tot en *AñoVg.* (Dolz, 1727: vol. III, p. 36)—, essencialment narra com un pintor s'esforça per retratar la Verge sempre amb la màxima bellesa i, alhora, al seu costat, acostuma a retratar el dimoni amb tota la seva esborronadora lletjor. Per aquest motiu, se li apareix el dimoni i, després d'una breu discussió, intenta tombar la bastida sobre la qual fa la seva feina el pintor. Aquest, però, se salva perquè la Mare de Déu estén la mà i l'agafa enlaire.

El segon nucli, amb diverses variants, també es troba força estès. L'aprofita Vitry —JdeV (Crane) núm. 282, p. 117-119—, d'on el pren Bourbon (EdeB, núm. 519, p. 448-449), el trobem en l'antologia de Klapper (*Erz.*, núm. 86, p. 303-304), en la de Wright (*LS* núm. 47, p. 44-46) i en Caesarius Heisterbacensis (Caes. *Fragmente*, III, núm. 35, p. 163-164 = Caes. *Wunder*, vol. 3, núm. 55, p. 175). Majorment, som davant narracions força més concises que la que ens ocupa ací. Així, per exemple, la versió de Caesarius comença de manera ben directa: «Contigit, ut quidam religiosus et quaedam religiosa ex nimia familiaritate in fornicatione deprehenderentur». Acareu el motiu adduït ací amb el desenvolupament narratiu corresponent en la versió ací editada. Tanmateix, val la pena tenir present la versió de Jacques de Vitry o de *LS*, més elaborades, perquè, en aquestes, ja hi apareix el motiu del robatori, del saqueig de les propietats: el religiós, de les del monestir; la dona, de les del seu home —ja que, en aquestes versions, no és una monja, ans una «honesta et religiosa matrona», casada, que anava tot sovint a l'església. El mòbil de la venjança del dimoni —pel retrat infamatori— no hi és, sinó que, simplement, «diabolus invidens honestati et fame eorum immisit eis vehementes temptationes, ita quod amor spiritualis conversus est in carnalem» —cito segons JdeV (núm. 282, p. 117). Vet ací una altra diferència important: en la nostra versió, és el dimoni, sota forma femenina, qui tempta el religiós; ací, tanmateix, el dimoni els fa caure directament en la temptació.

Finalment, vull esmentar una, diguem-ne, versió *mixta* antologada per Klapper (*Erz.* núm. 77, p. 295): un monjo pinta el dimoni amb tota la seva deformitat. Aquest, com a venjança, indueix una bella dona que es faci escriure un llibre. Quan aquesta cerca algú que en fes les il·luminacions, el dimoni la posa en contacte amb el religiós. A partir d'ací, el diable «amore inordinato ambos vulneravit». Les conseqüències són funestes, perquè tant el monjo com la dona pateixen greus represàlies per part dels familiars d'aquesta. Llavors, el dimoni s'apareix al monjo i, aconseguit el compromís que mai més no l'ofendrà amb la seva pintura, el substitueix en la presó i fa creure a tothom que tot ha estat un dels seus típics enganys.

Aquests són, doncs, els diversos fils amb què es teixeix, a la fi, un relat com el que editem ací, del qual podem trobar més paral·lels acudint a Tubach núm. 3370.

18. Efectivament, com es diu en l'*exemplum* mateix, a la *Vita sancti Hugonis abbatis* (Lehmann, 1869: 27-28; Marrier/Quercetanus, 1915: 423-424) hi podem trobar la mateixa anècdota —bé que en versions diferents, com veurem més avall. Tanmateix, el nostre text sembla seguir molt més de prop la redacció pertanyent a la *Declaración copiosa de la doctrina christiana*, versió castellana de l'obra de Bellarmino (1625:

36r-36v), ja que li és fidel fins i tot en els punts en què aquesta s'allunya de les fonts llatines que he pogut consultar. D'altra banda, cal dir que la nostra versió resumeix el text de Bellarmino, car prescindeix de la part on s'explica que un dels religiosos que guardaven silenci «quebrantó el silenci», per la qual cosa «apareciole a Siguino el arçobispo y quexose de aquel monge, que, por su inobediencia, se avia dilatado su remedio». L'abat hi intervé de nou per a corregir el problema i, llavors, s'escau la fi que ja coneixem per la versió editada.

En una de les versions del text llatí el tal Durano no és cap arquebisbe, sinó que és presentat com «quidam namque monachus nomine Durannus» (Marrier/Quercetanus, 1915: 423 D). Lehman (1869: 27a), però, n'aporta una altra versió en la qual apareix com a «Tolosanae civitatis episcopus». Tanmateix és difícil determinar quina de les dues versions pogué ser la font seguida per Bellarmino, car la seva presenta discrepàncies amb les dues llatines que he pogut controlar. Aquest fet fa pensar que o bé Bellarmino va seguir una tercera redacció o va redactar-ne una de pròpia basant-se en totes dues. Lehmann (1869: 1), de fet, al·ludeix a diverses versions de la biografia de l'abat Hug que no he consultat.

19. D'entrada, el text comença amb una remissió a l'historiador bizantí Nicèfor Callist Xantòpulos. Efectivament, en la seva *Història eclesiàstica* (PG, vol. 147, cols. 279-282, llibre 17, cap. 25), hi trobem el present *exemplum*, en una redacció molt pròxima a la traduïda ací. La mateixa història apareix també en l'*AñoVg.* (Dolz, 1743a: vol. II, p. 230, del 4 de juny), però, malgrat ser una obra tan aprofitada per l'autor d'aquesta compilació, la redacció de la versió que editem sembla seguir més de prop —directament o indirectament— la de la *Història eclesiàstica*.

No és estrany que sigui difícil de determinar la font estricta d'aquest *exemplum*, ja que es tracta d'un relat molt conegut i estès —*vid.* l'àmplia nota de Tubach núm. 2041 o els estudis de Wolter (1879) o Pelizaeus (1914)—, amb nombroses variants i reformulacions. El trobem —sense pretendre pas ser exhaustius— en Caes. *Fragmente*, III, núm. 13, 18 i 34 (variant), p. 141-142, 147-148, 162-163, respectivament [= Caes. *Wunder*, vol. 3, núms. 29, 38, 54, p. 147-148, 159-160, 174, respectivament]; *LEABC* 269 (200); AdeLieja (vol. I, núm. 266, p. 346), Klapper *Erz.* núms. 58, 119.

La versió de Caes. *Fragmente*, núm. 34 [= *Wunder*, núm. 54] és força diferent de la del present *exemplum*, car només hi té en comú la mort accidental d'un nen que cau al foc mentre sos pares, molt devots de la Verge, són a oïr missa. A l'últim, el nen ressuscita.

La versió 58 de l'antologia de Klapper coincideix amb la present; la versió 119 n'és una variant (= Caes. *Fragmente* III, 18): el jove jueu no combrega, sinó que és batejat pels seus amics cristians després d'haver declarat que no s'havia fet cristià abans per por als seus pares. Aquests, en adonar-se'n, decideixen matar-lo. A partir d'ací coincideix amb el present cas.

Krappe (1937), en estudiar les fonts del *LEABC*, troba més paral·lels d'aquest *exemplum*, com ara, entre altres: Voragine (1846: cap. 119, núm. 5. p. 515-516 / 1977: vol. III, p. 202) —trad. espanyola de Macías p. 487—, versió força resumida del present relat; Alfonso X, *Cantigas*, núm. 4, on el xiquet jueu té una visió en la qual la Verge Maria mateixa sembla donar-li la comunió, cosa que l'anima a prendre-la realment; Berceo (1980: 125-130) núm. 16, on també s'edevé la visió esmentada en la referència anterior.

En el *LMM* (Crane) hi trobem un paral·lel en el núm. 31, p. 39-40 —*vid.* p. 96-97 per a l'anàlisi i més referències. És especialment remarcable la nota dedicada a aquest *exemplum* en l'edició de Wilson del *Stella maris*, de Joan de Garlàndia (1946: 157-159).

20. La referència al *Prat spiritual* amb què s'inicia aquest *exemplum* mereix un aclariment. Joan Mosc (550-619) —Ἰωάννης Μόσχος, també dit Εὐκρατῆς ο, en llatí, Eviratus— és autor, efectivament, del llibre que, amb el títol de *Λειμών*, fou traduït com *Pratum spirituale* per Ambrosius Camaldulensis. En l'edició de Migne (*PG*, vol. 87, cols. 2851-3112) —qualificada com «muy deficiente» per Simón Palmer en la seva versió castellana (Mosco 1999: 31)—, no hi he sabut trobar aquesta narració —ni tampoc en la versió castellana tot just al·ludida. Apareix, tanmateix, en les *Vitae Patrum* (*PL*, vol. 73, V = *Verba seniorum*, cols. 900-901) i també en el *Prado spiritual* (1614: libro II, f. 59vb), recull de textos de caràcter exemplar preparat per Juan Basilio Sanctoro, que al·ludeix, en el pròleg, al llibre homònim de Mosc —fent esment, a més, del problema autorial, en el qual no entrarem ara i ací. Tanmateix, la versió que editem ací, s'allunya estilísticament de les dues tot just citades —força pròximes entre elles—, on no trobem ni les citacions de les veus que sent el protagonista ni es descriu la seva estranyesa davant el fet narrat. Açò, evidentment, no vol dir que aquestes innovacions hagin de ser del nostre autor, ja que bé poden procedir d'una font diferent de les que he pogut controlar.

També trobem el present *exemplum* —arreplegat en Tubach núm. 2143—, entre molts altres autors, en: AdeLieja (vol. II, núm. 375, p.56-57); JdeV (Crane) núm. 128; *EL* núm. 343, p. 244; Moser-Rath, p. 348, núm. 198 i comentari a la p. 492; *MSE*, «Angelus», núm. 4 i Caes. *Fragmente*, III, Apèndix 2, núm. 2, primera part, p. 214-215 (= Caes. Wunder, vol. 3, núm. 105, p. 219-220). Tots ells segueixen molt de prop la versió del *Prado* i de les *VP*, amb molt lleus variacions, com ara l'esment de Vitry de l'àngel «tabulas tenentem et stilum seu grafium» o, per part de Caesarius Heisterbacensis, del fet que l'àngel mesura el camí amb una vara d'or. Es tracta, doncs, de petites innovacions que, a més, no coincideixen amb les del text comentat ací.

BIBLIOGRAFIA

Abreviatures

- AdeLieja = Arnau de Lieja (2004)
 AñoVg. = Dolz (1716-1743)
 Caes. *Fragmente*: Veg. Heisterbacensis (1901)
 Caes. *Wunder*: Veg. Heisterbacensis (1933-1937)
 CaesDM: Veg. Heisterbacensis (1851)
 Castigos: Veg. Gayangos (1884)
 DECLLC: Veg. Coromines (1983)
 DCVB: Veg. Alcover / Moll (1985)
 EdeB: Veg. Bourbon (1877)

EL: Espéculo de los legos. Veg. Mohedano Hernández (1951)
HLC-RCM = Comas (1993)
HLC-R = Rubió (1985-1987)
JdeV (Crane): Veg. Vitry (1890)
JdeV (Frenken): Veg. Vitry (1914a)
JdeV (Greven): Veg. Vitry (1914b)
KellerM: Veg. Keller (1949)
Klapper Erz.: Veg. Klapper (1914)
Klapper Ex.: Veg. Klapper (1911)
LA: Veg. Voragine (1846)
LEABC: Veg. Sánchez de Vercial (1961)
LMM: Veg. Crane (1925)
LS: Veg. Wright (1842)
Miracles (Bohigas): Veg. Bohigas (1956)
MSE: Veg. Magnum speculum exemplorum.
Mussafia Marienlegenden: Veg. Mussafia (1887-1891)
NeugaardM: Veg. Neugaard (1993)
PG: Veg. Migne (1844 i ss.).
PL: Veg. Migne (1844 i ss.).
SE: Veg. Faber (1512)
VP: Vitae Patrum, Veg. PL, vols. 73-74.

Edicions i estudis

ALCOVER, Antoni M^a. / MOLL, Francesc de Borja (1985): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll, 10 vols.
 ALFONSO X, EL SABIO (1986-1988): *Cantigas de Santa María*, edició a cura de W. Mettmann, 3 vols. Madrid: Castalia.
 ANDRADE, Alonso de (1684): *Itinerario historial que debe guardar el hombre para caminar al cielo*. Barcelona: Josef López.
 ANTONINO DE FLORÈNCIA (1571): *Summae sara theologiae [...] pars secunda*. Venetiis: apud Bernardum Iunatm & Socios.
 ARAGÜÉS, José (1999): Deus concionator. *Mundo predicado y retórica del exemplum en los Siglos de Oro*. Amsterdam; Atlanta: Portada Hispánica.
 ARNAU DE LIEJA (2004): *Recull d'exemples ordenat per alfabet*, ed. de J.-A. Ysern i Lagarda. Barcelona: Barcino («Els Nostres Clàssics»), 2 vols.
 BELLARMINO, Roberto (1625): *Declaración copiosa de la doctrina christiana*, trad. al castellà per L. de Vera. Burgos: Pedro Gómez de Valdivielso.
 BERCEO, Gonzalo de (1980): *Los milagros de Nuestra Señora*, ed. a cura de B. Dutton. Londres: Tamesis Books Limited.
 BOHIGAS, Pere (ed.) (1956): *Miracles de la Verge Maria. Col·lecció del segle xiv*. Barcelona: Biblioteca catalana d'obres antigues.
 BORBONE, Stephanus de (2002): *Tractatus de diversis materiis praedicabilibus*, cura et studio Jacques Berlioz et Jean-Luc Eichenlaub. Turnhout: Brepols (Corpus christianorum. Continuatio medievalis).

- BOURBON, Étienne de (1877): *Anecdotes historiques, légendes et apologues tirés du recueil inédit d'Étienne de Bourbon*, edició a cura d'A. Lecoy de la Marche, París.
- BREMOND, Claude / LE GOFF, Jacques / SCHMITT, Jean Claude (1982): «L'exemplum», *Typologie des sources du moyen âge occidental*, fascicle 40. Turnhout: Brepols.
- CANTIMPRATANUS, Thoma (1627): *Bonum universale de apibus*. Duaci: ex typographia Baltazaris Belleri.
- CÁTEDRA, Pedro M. (1994): *Sermón, sociedad y literatura en la Edad Media. San Vicente Ferrer en Castilla (1411-1412)*. Salamanca: Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo.
- COMAS, Antoni (1993): *Història de la literatura catalana. Part Moderna*, 2 vols. [= RIQUEL, M. de / COMAS, A. / MOLAS, J.: *Història de la literatura catalana*, vols. V i VI]. Barcelona: Ariel, 1a ed. 1964.
- COROMINES, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 10 vols.
- CRANE, Thomas F. (ed.) (1925): *Liber de Miraculis Mariae*. Cornell University, New York: Studies in Romance Language and Literature, vol. I.
- DD.AA. (1587): *Annuae litterae Societatis Iesu anni MDLXXXV. Ad patres, et fratres eiusdem Societatis*. Romae: in Collegio eiusdem Societatis.
- DOLZ DEL CASTELLAR, Esteban (1716): *Año virgíneo cuyos días son finezas de la gran reyna del cielo, María, santísima virgen, madre del altísimo, sucedidas en aquellos mismos días que se refieren. [...], Parte I*. Madrid: Antonio Gonçález de Reyes.
- DOLZ DEL CASTELLAR, Esteban (1727): *Año virgíneo cuyos días son finezas de la gran reyna del cielo, María, santísima virgen, madre del altísimo, sucedidas en aquellos mismo días que se refieren. [...], Parte III*. Madrid: Gabriel del Barrio.
- DOLZ DEL CASTELLAR, Esteban (1743a): *Año virgíneo cuyos días son finezas de la gran reyna del cielo, María, santísima virgen, madre del altísimo, sucedidas en aquellos mismo días que se refieren. [...], Parte II*, Madrid: Juan de Zúñiga.
- DOLZ DEL CASTELLAR, Esteban (1743b): *Año virgíneo cuyos días son finezas de la gran reyna del cielo, María, santísima virgen, madre del altísimo, sucedidas en aquellos mismo días que se refieren. [...], Parte IV*. Madrid: Juan de Zúñiga.
- FABER, Aegidius (1512): *Speculum exemplorum omnibus christicolis salubriter inspicendum ut exemplis discant disciplinam*. Augsburg.
- GARLANDIA, Joannis de (1945): *The Stella Maris of John of Garland*, ed. a cura de E. F. Wilson. Cambridge, Massachusetts: Wellesley College and The Academy of America.
- GAYANGOS, Pascual de (ed.) (1884): «Castigos e documentos del rey don Sancho», en: *Escritores en prosa anteriores al siglo xv*. Madrid: Rivadeneyra, p. 79-228.
- GRACIÁN, Baltasar (1987): *Agudeza y arte de ingenio*, ed. de E. Correa Calderón, 2 vols. Madrid: Castalia.
- GUIETTE, Robert (1927): *La légende de la sacristine. Étude de littérature comparée*. París: Librairie Ancienne Honoré Champion (Bibliothèque de la Revue de littérature comparée, núm. 43).
- GUTIÉRREZ CAROU, Javier (1994): «Il motivo del fiore meraviglioso nella miracolística mariana medievale romanza: valore espressivo e simbologia.» en: FIDALGO, Elvira /

- LORENZO, Pilar *Estudios galegos en homenaxe ó Prof. G. Tavani*. Santiago de Compostela: Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, Xunta de Galicia, p. 225-236.
- HEISTERBACENSIS, Caesarius (1851): *Caesarii Heisterbacensis Monachi Ordinis Cisterciensis Dialogus Miraculorum*, ed. J. Strange. Colònia, Bonn, Brusel·les, 2 vols. [N'hi ha edició i traducció espanyola a cura de Z. Prieto Hernández: Cesáreo de Heisterbach (1998): *Diálogo de milagros*. Zamora: Ediciones Monte Casino, 2 vols.].
- HEISTERBACENSIS, Caesarius (1901): *Die Fragmente der Libri VIII Miraculorum des Caesarius von Heisterbach*, edició a cura d'A. Meister. Roma: Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte, 13. Suppl. Heft.
- HEISTERBACENSIS, Caesarius (1933-1937): *Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach. Erster Band: Einleitung, Exempla und Auszüge aus den Predigten des Caesarius von Heisterbach. Dritter Band: Die beiden ersten Bücher der Libri VIII Miraculorum* [ed. d'A. Hilka], *Leben, Leiden und Wunder des heiligen Engelbert, Erzbischofs von Köln* [ed. de F. Zschaeck], *die Schriften über die heilige Elisabeth von Thüringen* [ed. d'A. Huyskens], ed. d'A. Hilka. Bonn: Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, XLIII, vols. 1 i 3. [Vol. 2 mai no aparegut?]
- JUAN MANUEL (1994): *El conde Lucanor*, ed. de Guillermo Serés, introducción de G. Orduna. Barcelona: Crítica.
- KELLER, John Esten (1949): *Motif-Index of Medieval Spanish Exempla*. Knoxville, Tennessee: The University of Tennessee.
- KLAPPER, Joseph (ed.) (1911): *Exempla aus Handschriften des Mittelalters*. Heidelberg: Sammlung Mittellateinischer Texte, núm. 2.
- KLAPPER, Joseph (ed.) (1914): *Erzählungen des Mittelalters*. Breslau.
- KRAPPE, Alexander H. (1937): «Les sources du *Libro de los exenplos*», *Bulletin Hispanique*, núm. 39, p. 5-54.
- LAUSBERG, Heinrich (1966-1969): *Manual de retórica literaria*, trad. de J. Pérez. Madrid: Gredos, 3 vols.
- LE GOFF, Jacques (1986): *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente Medieval*, trad. de A. L. Bixio. Barcelona: Gedisa.
- LE GOFF, Jacques (1991): *Mercaderes y banqueros de la Edad Media*. Barcelona: Oikos-Tau.
- LE GOFF, Jacques (1999): *La bolsa y la vida. Economía y religión en la Edad Media*, trad. de A. L. Bixio. Barcelona: Gedisa.
- LEHMANN, Richard (1869): *Forschungen zur Geschichte des Abtes Hugo I von Cluny (1049-1109)*. Göttingen: Verlag von Vandenhoeck & Ruprecht.
- Magnum speculum exemplorum*, Typis et sumptibus Wilhelm Friessem, sub signo sancti Gabrieli Archangeli, in platea vulgo Frankgass. Anno 1672. [...] Locupletatum per R. P. Iohannem Majorem, Societatis Jhesu theologum.
- MARRIER, Martinus / QUERCETANUS, Andreas (1915): *Bibliotheca cluniacensis: in qua SS. patrum abb. clun. vitae, miracula, scripta, statuta, privilegia chronologiaque duplex [...]*, Matiscone, sumptibus typisque fratrum Protat.
- MIGNE, Jacques P. (ed.) (1844 i ss.): *Patrologiae cursus completus. Series latina*. París.

- MIGNE, Jacques P. (ed.) (1857 i ss.): *Patrologiae cursus completus. Series graeca*. París.
- MIQUEL ROSELL, Francesc (1958): *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*. Madrid.
- MOHEDANO HERNÁNDEZ, JOSÉ M^a. (ed.) (1951): *El espéculo de los legos. Texto inédito del siglo xv*. Madrid: CSIC.
- MONTEVERDI, Angelo (1913): «Gli esempi dello *Specchio di vera penitenza. Parte prima.*» *Giornale storico della letteratura italiana*, núm. 61, p. 267-345.
- MONTEVERDI, Angelo (1914): «Gli esempi dello *Specchio di vera penitenza. Parte seconda.*» *Giornale storico della letteratura italiana*, núm. 63, p. 240-290.
- MONTOYA MARTÍNEZ, José (1981): *Las colecciones de milagros de la Virgen en la Edad Media (El milagro literario)*. Granada: Universidad de Granada, «Colección Filológica», 29.
- MORENO, Cristóbal (1596): *Jornadas para el cielo*. Alcalá de Henares: Juan Íñiguez.
- MOSCO, Juan (1999): *El prado*, en: MOSCO, JUAN / NEÁPOLIS, LEONCIO DE (1999) *Historias bizantinas de locura y santidad*, ed. de J. Simón Palmer. Madrid: Siruela, p. 9-231.
- MOSER-RATH, Elfriede (1964): *Predigtmärlein der Barockzeit. Exempel, Sage, Schwank und Fabel in geistlichen Quellen des Oberdeutschen Raumes*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- MUSSAFIA, Adolfo (1887, 1888, 1889, 1891): «Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden», *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse*, Viena, 113, 115, 119, 123, p. 917-994, 5-92, 9. Abhandlung, 8. Abhandlung, respectivament. [Els dos últims volums tenen paginació per articles, però no general].
- NEUGAARD, Edward J. (1977): «A Motif-Index Study of the *Faules* of Francesch Eiximenis», dins: GULSOY, Joseph / SOLÀ-SOLÉ, Josep M^a. (eds.): *Catalan Studies in Memory of Josephine de Boer*. Barcelona: Hispam, p. 189-194.
- NEUGAARD, Edward J. (1984): «Les colleccions de *exempla* en la literatura catalana medieval», dins: AGÜERA, Victorio / SMITH, Nathaniel B. (eds.): *Josep Maria Solà-Solà: Homage, homenaje, homenatge*. Barcelona: Puvill, vol. 1, p. 165-168.
- NEUGAARD, Edward J. (1990): «The *Miracles de la verge Maria*: Motif-Index and Sources», *Romance Languages Annual*, vol. 1, p. 565-571.
- NEUGAARD, Edward J. (1993): *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*. Binghamton, New York: Medieval & Renaissance Texts & Studies.
- PAULI, Johannes (1866): *Schimpf und Ernst*, ed. de G. Oesterley. Stuttgart.
- PAULI, Johannes (1924): *Schimpf und Ernst*, 2 vols. edició a cura de J. Bolte. Berlín.
- PELIZAEUS, Theodor M. A. (1914): *Beiträge zur Geschichte der Legende vom Judenknaben*. Halle.
- PONCELET, Albert (1902): «Index miraculorum B. V. Mariae quae saeculis VI-XV conscripta sunt», *Analecta Bollandiana*, núm 21, fasc. III-IV, p. 241-360.
- PUCHADES I BATALLER, Ramon J. (1999): *Als ulls de Déu, als ulls dels homes. Estereotips morals i percepció social d'algunes figures professionals en la societat medieval valenciana*. València: Universitat de València.
- RICARD, Robert (1964): «Aportaciones a la historia del *exemplum* en la literatura religio-

- sa moderna», *Estudios de literatura religiosa española*, trad. M. Muñoz. Madrid: Gredos, p. 200-226.
- ROSSICH, Albert (2010): «Panoràmica de la literatura catalana moderna», dins: MIRALLES, Eulàlia (ed.): *Del Cincents al Setcents. Tres-cents anys de literatura catalana*. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- RUBÍO I BLAGUER, Jordi (1985-1987): *Història de la literatura catalana*, vols. II i III, trad. de B. Badia. Barcelona: Departament de cultura de la Generalitat de Catalunya; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RUPENSIS, Alanus (1665): *Tractatus mirabilis. De ortu atque progressu psalterii Christi et Mariae, eiusque confraternitatis*. Neapoli: Officina novelli de bonis typograph. archiep.
- SÁNCHEZ-CASTAÑER Y MENA, Francisco (1949-1950): «Aportación española a una leyenda universal». *Estudis romànics* 2, p. 485-492.
- SÁNCHEZ DE VERCIAL, Clemente (1961): *Libro de los enxemplos por ABC*, edició a cura de J. E. Keller. Madrid: CSIC.
- SANCTORO, Juan Basilio (1607): *Prado espiritual*. Madrid: Juan de la Cuesta.
- SANCTORO, Juan Basilio (1614): *Prado espiritual*. Valladolid: Francisco Fernández de Córdoba.
- SANCTORO, Juan Basilio (1624): *Prado espiritual*. Girona: Gaspar Garrich Librero.
- SPINELLUS, Petrus Antonius (1619): *Maria Deipara thronus Dei*. Coloniae Agrippinae.
- THOMPSON, Stith (1955-1958): *Motif-Index of Folk-literature*. Copenhagen, 6 vols.
- THOMPSON, Stith (1961): *The Types of the Folk-Tale. Anti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FFC, núm. 184).
- TUBACH, Frederic C. (1962): «Exempla in the Decline», *Traditio. Studies in Ancient and Medieval History, Thought and Religion*, núm. 18, p. 407-417.
- TUBACH, Frederic C. (1969): *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FFC, núm. 204).
- TURSELLINUS, Horatius (1597): *Lauretanae historiae libri quinque*. Romae: apud Aloysium Zanetum.
- VALSALOBRE, Pep (2010): «Una *summa* religiosa barroca: El *Promptuari moral sagrat* de Pere Salses», dins: FIGUERAS, Narcís / VILA, Pep (eds.) *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*. Girona: Diputació de Girona, Patronat Francesc Eiximenis / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 366-380.
- VALSALOBRE, Pep / ROSSICH, Albert (2011): *Literatura i cultura catalanes (segles xvii-xviii)*. Barcelona: Editorial UOC, 1a ed. 2007.
- VITRY, Jacques de (1890): *The Exempla or Illustrative Stories from the Sermones Vulgares of Jacques de Vitry*, ed. a cura de Th. F. Crane. London: David Nutt, Publications of the Folk-lore Society. [Reimpresió: Nedeln, Liechtenstein: Kraus Reprint, 1967.]
- VITRY, Jacques de (1914a): *Die Exempla des Jacob von Vitry*, edició a cura de G. Frenken. München: Beck (Quellen und Untersuchungen zur Lateinischen Philologie des Mittelalters, vol 5).
- VITRY, Jacques de (1914b): *Die Exempla aus den Sermones feriales et communes des Jacob von Vitry*, edició a cura de J. Greven. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung (Sammlungen Mittellateinischer Texte, núm. 9).

- VORAGINE Jacobus a (1846): *Legenda aurea, vulgo historia lombardica dicta*, ed. Th. Graesse, Leipzig, 2 volums amb paginació seguida; traducció espanyola —de l'edició a cura de Graesse—de José Manuel Macías, primera edició de 1982. Madrid: Alianza Editorial, «Alianza Forma», 2 volums amb paginació seguida.
- VORAGINE Jacobus a (1977): *Vides de sants rosselloneses*, ed. a cura de Ch. S. M. Kniazzev, E. J. Neugaard i J. Coromines, 3 vols. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- WATENPHUL, Heinrich (1904): *Die Geschichte der Marienlegenden von Beatrix der Küsterin*, Dissertation. Göttingen: Heuser'sche Verlags-Druckerei.
- WELTER, Jean-Thiébaud (1927): *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du moyen âge*. París; Tolosa: Librairie Occitania, Guitard.
- WOLTER, Eugenius (1879): *Die Legende vom Judenkneben*. Halle: Bibliotheca normannica.
- WRIGHT, Thomas (1842): *A Selection of Latin Stories*. London: The Percy Society.
- YSERN I LAGARDA, Josep-A. (1999-2000): «Edició i estudi del *Recull d'exemples morals*, contingut en el ms. S. Cugat 39 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* 47, p. 51-126.
- YSERN I LAGARDA, Josep-A. (1999): «Estudi i edició dels *exempla* esparsos del ms. Santes Creus 49 —olim 23— pertanyent a la Biblioteca Pública de Tarragona», *Zeitschrift für Katalanistik* 12, p. 49-82.

RESUM

El present treball ofereix l'estudi i edició d'una selecció dels *exempla* que conté el ms. 61 de la BUB. L'estudi té en compte tant l'evolució postmedieval de l'exemplarística com el de l'àmbit sociocultural de la literatura catalana del s. XVIII. Cada narració, a la fi del treball, rep atenció individualitzada, la qual cosa permet col·locar-la en el recorregut de la tradició literària que li correspon.

MOTS CLAU: literatura catalana del s. XVIII, exemplarística, *exempla*, predicació.

ABSTRACT

On the *Exempla per sermons* (ms. 61 of the *Biblioteca Universitària de Barcelona*).
A First Approach [2/2]

This paper is a study and edited presentation of a selection of the *exempla* in ms. 61 of BUB. The study covers both the evolution of postmedieval *exempla*-literature and the

socio-cultural context of Catalan literature in the eighteenth century. Each story at the end of the paper receives individual attention, which enables us to situate it along the line of development of its corresponding literary tradition.

KEY WORDS: Catalan literature of the 18th century, exempla-literature, exempla, sermons.